

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ

Досліджуються організаційні структури виробничих систем. Зокрема, розглядаються зв'язки між їх підсистемами на рівні підприємств, об'єднань, галузей. Визначаються основні напрямки удосконалення організаційних структур виробничих систем у сучасних умовах.

Doctorate O.M. Lipych – Commercial Academy of Lviv

The productive systems organizational structures improvement

The organizational structures of productive systems are researched. The main ways of their improvement are determined.

Специфіка розвитку виробничої системи визначає її внутрішню структуру, зв'язки між її підсистемами: для підприємства – зв'язки між цехами, підрозділами; для об'єднання (концерни, консорціуми, асоціації, холдинги та ін.) – зв'язки між структурними одиницями – підприємствами, організаціями, філіями; для галузі – зв'язки між об'єднаннями, підприємствами. Зрозуміло, що структура наведених промислових одиниць безпосередньо відображається і на структурі відповідного виробничо-ресурсного потенціалу.

Рівень концентрації зв'язків між підсистемами може бути вимірний через розрахунки коефіцієнтів прямих і повних затрат, методи розрахунку котрих відомі в міжгалузевих балансах [1]. Взаємозв'язок між самими ресурсами, рівень ефективності цього зв'язку, виробничої можливості її зміни внаслідок науково-технічного прогресу і зміни кон'юнктури ринку може відстежуватись через виробничо-ресурсний потенціал, зміни напрямів котрих вимагають відповідних структурних змін у виробництві.

Під виробничо-ресурсним потенціалом розуміють організована сукупність виробничих ресурсів (основні фонди, предмети праці, праця) структурно-функціонально пов'язаних між собою у процесі виготовлення продукції. Таким чином, виробничо-ресурсний потенціал визначає єдність ресурсів (фондових, сировинних, трудових), які використовуються у виробництві. Це поєднання задіяних ресурсів визначає та обумовлює основу організаційних форм виробництва, його структурні особливості, а з другого боку, комплексність в управлінні самими ресурсами. Через показники їх використання і масштаби залучення їх у виробництво визначаються зв'язки між окремими виробничими системами та їх підсистемами по лінії виробництва і споживання продукції. Рівень спеціалізації виробництва, концентрації, комбінування для відповідної системи зумовлює рівень її кооперування і характер взаємозв'язків з іншими системами по лінії випуску і споживання продукції. Це визначає зв'язки даної системи з іншими системами як одного з них рівня, так і з системами інших рівнів ієрархічної структури суспільного виробництва.

Досліджуючи динаміку параметрів ефективності виробництва відповідних систем – коефіцієнтів і факторів – фондових, сировинних, трудових, можна визначити взаємозв'язки між самими виробничими системами, а зна-

чить більш обґрунтовано підійти до вирішення завдань створення різних типів об'єднань або навпаки, у випадку поділу крупних виробничих систем на самостійні підприємства, не порушуючи єдиного технологічного циклу.

Це має особливе значення для функціонування підприємств в умовах динамічного ринкового середовища. Чим менша залежність між даною виробничою системою та іншими, тим більш мобільною, адаптованою до динамічних змін є система і навпаки, чим більші її взаємозв'язки з іншими системами, тим вона є більш стабільною. Зміни у процесах такої системи викликають зміни у значному числі систем-суміжників, які пов'язані з даною системою, і відповідно вимагає значно більшого часу для перебудови системи.

У таких випадках дієвим методом підвищення стабільності таких виробничих систем є створення малих підприємств-супутників, котрим можуть бути передані окремі виробничо-технологічні функції і виготовлення частин продуктів, не порушуючи технологічного ланцюга в цілому. Сьогодні в Україні частка малих і середніх підприємств у ВВП становить біля 9 %, у Росії – 10-11 %, а у країнах з розвинутою ринковою економікою – 50-65 % [2].

У системах з меншими взаємозв'язками з іншими системами реакція на зміни (включаючи і зміни у системах-суміжниках), які обумовлені динамікою економічних процесів є значно більшою. Ефект внаслідок здійснення організаційних і технічних заходів в таких системах, як правило, отримується значно швидше. Визначення взаємозв'язків між виробничими системами через їх зв'язки виробництвом і споживанням продуктів дозволяє визначити (через коефіцієнт прямих і повних затрат) ступінь взаємозалежності при різних економічних ситуаціях і можливості маневрування сумісно з системами-суміжниками.

У реальній дійсності спостерігаються процеси двоякої дії на взаємозалежність виробничих систем. З одного боку, підсилюються процеси спеціалізації виробництва, які призводять до збільшення взаємозалежності між виробничими системами, збільшують широту їх зв'язків, з іншого боку, процеси концентрації і комбінування виробництва сприяють акумулюванню виробництва продукції, зменшуючи число виробничих систем і їх взаємозалежність.

Визначення взаємозалежностей між виробничими системами та їх динаміку дозволяє більш обґрунтовано визначити організаційну структуру виробництва і його потенціалу і перебудовувати їх з врахуванням змін, які відбуваються в економічних процесах.

Якщо розглядається виробнича система на рівні промислового підприємства і коефіцієнти затрат на виробництво і розподіл продукції показують, що для відповідних підприємств взаємозв'язки з іншими системами не широкі, хоча можуть бути достатньо концентрованими, то для даних систем (підприємств) можуть бути використані принципи формування утворень різних типів на основі подібності виробничих продуктів, сировини, технологічних процесів. Інтеграція таких систем у відповідні утворення як системи однорідних у наведеному вище сенсі підприємств дозволить більш ефективно формувати і використовувати виробничо-ресурсний потенціал.

Для підприємств, які мають високий рівень взаємозв'язків з іншими виробництвами і в наслідок широти цих зв'язків є менш гнучкими, більш ефективним принципом організації створення відповідних утворень буде організація сумісної роботи, виходячи з послідовності процесу виробництва для випуску агрегованого кінцевого продукту (там, де зв'язок є більш концентрованим) або за територіальними ознаками (у лісовій і деревообробній промисловості).

Організація різного типу об'єднань на основі підприємств, які мають середній ступінь взаємозв'язків і їх тісноту може здійснюватись по комбінованому принципу. При цьому необхідно брати до уваги як внутрігалузові і міжгалузові зв'язки, так і регіональні і міжрегіональні.

Обґрунтування принципів організації виробничих систем, виходячи з параметрів ефективності їх виробничо-ресурсного потенціалу, забезпечує гнучкість організаційної системи виробництва в цілому, швидку її реакцію на зміни в економіці, а також дозволяє передбачити структурні зсуви в організації систем різного рівня ієрархії при суттєвих змінах в економічних процесах підприємств під впливом кон'юнктури ринку і науково-технічного прогресу.

З іншої точки зору, дослідження зв'язків при виробництві і розподілу продукції у всій їх багатогранності не тільки з врахуванням кількісних і якісних характеристик, але також часових і просторових з врахуванням відповідних обмежень ресурсного, цільового, регіонального, галузевого характеру відкриває подальші можливості у формуванні організаційних форм виробництва сучасного типу.

Формування сучасної господарської системи на основі ринкових відносин відкриває широку можливість і гнучкість організаційних форм, у перебудові структур виробничих систем і їх виробничо-ресурсних потенціалів. Визначення цих зв'язків, на наш погляд, повинно бути покладено у принцип створення нових структурних форм систем та міжгалузевих об'єднань, міжрегіонально-галузевих комплексів (наприклад, фінансово-промислових груп).

Загальні принципи формування організаційних структур виробничих систем дозволяє виділити підприємства, які тісно співпрацюють, використовуючи більш ефективно їх виробничо-ресурсні потенціали. При цьому є необхідність конкретизувати в рамках виділених підприємств, який тип об'єднання доцільно організовувати, кількість виробництв, які входитимуть в об'єднання, критерії, зміни у структурі виробничо-ресурсного потенціалу. Наведені обставини щодо формування організаційних структур свідчать про необхідність комплексного вирішення завдань вказаної проблеми.

Сутність розробленого підходу полягає в наступному.

На основі дослідження взаємозв'язків між існуючими виробничими системами, які виникли у процесі виробництва і споживання продуктів, виділяються види виробництва, які тяжіють до їх об'єднання на основі тих чи інших принципів формування організаційних структур виробництва.

У рамках розглянутих груп виробництв визначається тип створюваних підприємств, об'єднань, територіально-промислових комплексів і т.п., виходячи з цільових завдань щодо підвищення ефективності виробництва. На цьому рівні формування організаційних структур можна виділити такі етапи.

На першому етапі визначаються орієнтуючі показники функціонування визначеного об'єднання, комплексу, число виробництв або підприємств, які входитимуть в інші можливі напрями переспеціалізації, технічні можливості виконання вимог щодо ефективності виробництва.

Визначаються основні напрямки підвищення технічного рівня виробництва, оскільки у створенні самого об'єднання, залучених видів виробництв і у підвищенні їх технічного рівня має місце варіантність, то в такий спосіб визначається область можливих ефективних рішень щодо зміни рівня спеціалізації підприємств.

На цьому етапі здійснюється вибір варіантів інтенсифікації використання ресурсів. Враховуються варіанти ефективності можливого використання виробничо-ресурсного потенціалу, здійснюється вибір варіантів його розвитку (масштабів функціонування). Отже, на цьому етапі уточнюються питання можливої спеціалізації підприємств, підвищення технічного рівня окремих виробництв.

Оскільки розрахунки на другому і третьому етапах передбачається провести для підприємств, як при колишній структурі, так і проєктованій новій структурі, яка визначається внаслідок проведення відповідних розрахунків на першому етапі, то створюється можливість співставлення показників, а також коригування прийняття рішень першого етапу і кінцевого прийняття рішень щодо формування організаційних структур і відповідних виробничо-ресурсних потенціалів.

У змістовному аспекті завдань стосовно удосконалення організаційних структур і формування виробничо-ресурсного потенціалу полягає у виборі такого утворення, котре забезпечить підвищення ефективності використання ресурсів підприємств (виробництв). Підвищення ефективності може бути забезпечене за рахунок більш раціонального використання ресурсів, переспеціалізації виробництва, зміни масштабів використання виробничо-ресурсного потенціалу.

В якості критеріїв формування організаційних структур об'єднання, виробничих структур підприємств, простого і розширеного відтворення виробничо-ресурсного потенціалу можуть виступати різні показники економічної ефективності. При всьому їх розмаїтті доцільно звернути увагу на той факт, що частина їх характеризує співвідношення затрат і ефекту, ресурсомісткість досягнення одиниці відповідного виду ефекту, частина їх характеризує величину отриманого або можливого ефекту, масштаб його досягнення у виробничій системі. Конкретний вираз окремих показників ресурсної ефективності надає можливість визначити результативність проведення змін в різних аспектах відповідно до поставлених завдань перед виробництвом.

Література

1. **Моделирование** народнохозяйственных процессов/ Под ред. В.С. Дадамка. – М.: Экономика, 1973. – 471 с.
2. **Промисловість.** Виробництво та темпи приросту, зниження обсягів продукції по основних галузях промисловості України. 1999 р.// Статистичний бюлетень за 1999р. – С. 4-5.